

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

RS m.fl. ./ riksåklagaren angående **egenmäktighet med barn m.m.**

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att svara på överklagandena. Svaret ska enligt föreläggandet särskilt avse frågan hur domen förhåller sig till gärningsbeskrivningen i fråga om dels brottstid, dels vad klagandena anført om att det saknas preciseringar om vilket konkret handlande som ligger till grund för respektive klagandes straffansvar. Svaret koncentreras till den frågan och följande anføres.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom i den del denna avser BPJ och anser inte att det finns skäl för prövningstillstånd med anledning av hans överklagande. När det gäller hovrättens dom om egenmäktighet med barn och övergrepp i rättssak mot RS och HS anser jag att domen i den delen ska undanröjas och målet i den delen visas åter till hovrätten.

Bakgrund

Åtalet om egenmäktighet med barn och övergrepp i rättssak

Åklagaren yrkade att *BPJ*, *RS*, *HS* och två andra personer skulle dömas för egenmäktighet med barn, grovt brott, enligt följande gärningspåstående (åtalspunkten 1).

[GH], [BPJ], [RS], [HS] och [AT] har den 3 mars 2025 på [X-vägen i X], tillsammans och i samförstånd, utan beaktansvärt skäl, obehörigen skiljt, fört bort och undanhållit de tre jourhemsplacerade barnen [AT], [MT] och [IT] från sitt familjehem och därmed från den som vårdat barnen med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Undanhållandet har pågått fram till den 17 april 2025. Barnen var under 15 år gamla.

Brottet bör bedömas som grovt eftersom barnen skiljdes från sitt familjehem genom användande av våld och hot om våld, fördes ut ur Sverige och flyttades runt på flera platser. Barnen har utsatts för fara och varit borta från sin invanda miljö. Bortförandet och undanhållandet har pågått en längre tid och barnen var av låg ålder.

Åklagaren yrkade vidare att *BPJ*, *RS*, *HS* och två andra personer skulle dömas för grovt övergrepp i rättssak enligt följande gärningspåstående (åtalspunkten 2).

[GH], [BPJ], [RS], [HS] och [AT] har den 3 mars 2025 på [X-vägen i X], tillsammans och i samförstånd, med våld och hot om våld angripit [MM] och [MN] för att hindra dem från att göra en anmälan till polisen om brott.

Våldet har bestått av att skalla eller slå [MN] i ansiktet så att han föll till marken och därefter utdelat sparkar mot hans kropp när han låg ned på marken. [MN] orsakades fraktur, smärta, rodnad, svullnad och blodvite. Hotet har bestått av att fälla ett yttrande till [MN] och [MM] med innebörd att deras barn skulle komma till skada eller dö om de kontaktade polisen.

Brottet bör bedömas som grovt eftersom gärningen innefattat våld och hot av allvarligt slag samt varit av särskilt hänsynslös eller farlig art.

Tingsrättens dom

Tingsrätten har dömt BPJ, RS och HS i enlighet med åtalet i åtalpunkterna 1 och 2, dock som det får förstås endast i den del av åtalpunkten 1 som avser brottstiden den 3 mars 2025 och i den del av åtalpunkten 2 som avser angrepp med hot. Domen omfattar även andra brott.

Tingsrätten har, när det gäller åtalpunkten 1 som avser egenmäktighet med barn, funnit utrett att tre jourhemsplacerade barn hämtades från jourhemmet den 3 mars 2025 av minst två maskerade män och en kvinna. Det är enligt tingsrätten styrkt att kvinnan var barnens mor AT.

När det gäller BPJ:s medverkan har tingsrätten funnit att omständigheterna som talar för hans skuld sammantaget är så pass besvärande att det kan hållas för visst att han är en av de två maskerade männen som på plats på familjehemmets adress var med om att föra bort barnen. Han får uppfattas vara dömd som gärningsman för egenmäktigheten enligt åtalet i den del denna består i skiljandet och bortförandet den 3 mars 2025. Det är enligt tingsrätten inte utrett vem som uttalat hot vid bortförandet, men BPJ har med hänsyn till omständigheterna ansetts varit likgiltig inför hur bortförandet skulle gå till och han har dömts som medgärningsman.

När det gäller RS så har tingsrätten på motsvarande sätt funnit att omständigheterna som är besvärande för honom har en sådan styrka att det kan hållas för visst att han som medgärningsman haft delaktighet i gärningarna enligt åtalet den 3 mars 2025.

När det slutligen gäller HS har tingsrätten funnit att det kan hållas för visst att han haft en så betydande delaktighet i gärningen att han ska anses som medgärningsman till de andra inblandade männen. Han har dömts för gärningarna den 3 mars 2025.

Hovrättens dom

Hovrätten har fullt ut delat tingsrättens bedömning om vad som är utrett beträffande åtalpunkterna 1 och 2 och har alltså anslutit sig till tingsrättens bedömning att bl.a. BPJ, RS och HS ska dömas för egenmäktighet med barn, grovt brott, och för övergrepp i rättssak den 3 mars 2025. Mot bakgrund särskilt av hur de tilltalade rört sig på ett likartat sätt i tiden kring när barnen togs från

familjehemmet och därefter samt att just de som grupp fångades på en övervakningsfilm på en bensinmack en timme senare är det enligt hovrätten visat att alla fyra är medgärningsmän. De har enligt hovrätten agerat tillsammans utifrån en gemensam brottsplan när de skilde barnen från familjehemmet och förde dem till en hyrd lägenhet.

Överklagandena

Yrkandena

BPJ har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet avseende egenmäktighet med barn, grovt brott, och övergrepp i rättssak samt befria honom från skadeståndsskyldighet. Han har yrkat att påföljden under alla förhållanden ska lindras.

RS har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet i sin helhet och befria honom från skadeståndsskyldighet eller i vart fall sätts ned det utdömda skadeståndet. Han har yrkat att påföljden under alla omständigheter ska mildras.

HS har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet i sin helhet och befria honom från skadeståndsskyldighet eller, för det fall han döms till ansvar, att påföljden ska lindras och skadeståndet sättas ned.

Skälen för prövningstillstånd

Som skäl för prövningstillstånd har *RS* och *HS* gjort gällande att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen klargör hur kravet i 30 kap. 3 § rättegångsbalken, om att en dom inte får avse någon annan gärning än den för vilken talan i behörig ordning har förts, ska förstås.

BPJ har som skäl för prövningstillstånd gjort gällande att det behövs vägledning om vilka krav som ska ställas på bevisning när en tilltalad döms som medgärningsman på grundval av indirekt bevisning, s.k. indicier (strukturell bevisning), trots att det saknas direkt bevisning om den tilltalades konkreta handlande vid brottsplatsen.

Min bedömning

Rättslig reglering

Enligt 30 kap. 3 § rättegångsbalken får en dom inte avse någon annan gärning än den för vilken talan i behörig ordning har förts. Bestämmelsen sätter gränser för domstolsprövningen i brottmål. I bestämmelsen åsyftas den gärningsbeskrivning som åklagaren ska lämna i stämningsansökan.

Gärningsbegreppet i 30 kap. 3 § rättegångsbalken har en snävare innebörd än de gärningsbegrepp som annars förekommer i rättegångsbalken. Detta hänger samman med att 30 kap. 3 § är avsedd att ge den tilltalade ett skydd mot att dömas för en gärning som han eller hon inte har haft anledning att försvara sig

mot. Sätillvida samverkar den snävare innebörden med kravet i artikel 6.3 i Europakonventionen på att den som har blivit anklagad för brott ska underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot henne eller honom samt få tillräcklig möjlighet att förbereda sitt försvar.

I stämningsansökan ska, enligt 45 kap. 3 § första stycket 3 rättegångsbalken, åklagaren uppge den brottsliga gärningen med uppgift om tid, plats och de övriga omständigheter som behövs för dess kännetecknande samt de bestämmelser som är tillämpliga. Gärningsbeskrivningen utgör ramen för brottmålsprocessen. Rätten får döma endast över sådan omständighet som åklagaren har tagit upp i gärningsbeskrivningen. Uppgifterna i gärningsbeskrivningen ska vara ägnade att för den tilltalade tydligt klargöra vad som läggs honom eller henne till last och alltså ange på vilka punkter den tilltalade har att inrikta sitt försvar. Påståenden rörande gärningen som inte kan utläsas av gärningsbeskrivningen får inte läggas till grund för en fällande dom. (Se Högsta domstolens avgörande den 31 maj 2023 i mål B 7230-22 med hänvisning till ”Stöldförsöket på Bauhaus” NJA 2015 s. 405 p. 10.)

Intresset av en effektiv straffrättskipning talar för att man i viss utsträckning måste godta att en gärningsbeskrivning är obestämd och inte onödigt omfattande. Det finns inte något krav på att beskriva den brottsliga gärningen i detalj. Det räcker att de omständigheter som behövs för att känneteckna gärningen anges, vilket innebär att gärningsbeskrivningen ska innehålla sådana rekvisit som karakteriserar gärningen som brottslig.

Åklagaren ska alltså beskriva det händelseförlopp som han eller hon påstår att den tilltalade ska hållas straffrättsligt ansvarig för. I det förloppet innefattas såväl de yttre faktiska omständigheterna som de subjektiva moment som ingår i gärningen. Innehållet i gärningsbeskrivningen ska vara ägnat att för den tilltalade tydligt klargöra vad som läggs henne eller honom till last. Därigenom ska det bli möjligt för den tilltalade att ta ställning till hur försvaret bör läggas upp. (Se t.ex. ”Mordet i hissen” NJA 2023 s. 460 I p. 12 och NJA 2023 s. 869 p. 11).

Som en allmän utgångspunkt gäller att gärningsbeskrivningen får tolkas i belysning av det lagrum och den brottsbeteckning som åklagaren har angett. En tolkning av en gärningsbeskrivning får dock inte leda till att en dom baseras på något för den tilltalade överraskande moment, som han eller hon inte har haft möjlighet att försvara sig emot (se NJA 2024 s. 137, ”Stöldförsöket på Bauhaus” NJA 2015 s. 405 p. 12 och ”Mordet i hissen” p. 13).

Det är, som en utgångspunkt, en förutsättning för att kunna döma någon till ansvar för att ha främjat en annan persons gärning att gärningsbeskrivningen innehåller en redogörelse för vilka faktiska omständigheter som främjandet har bestått i. Detta gäller oavsett om det är aktuellt med ansvar som gärningsman, anstiftare eller medhjälpare. Ett påstående i en gärningsbeskrivning om att flera personer begått en gärning tillsammans och i samförstånd kan inte alltid anses innefatta även ett påstående om att de främjat varandras gärningar. Den bedömningen får i stället

göras från fall till fall med utgångspunkt i gärningsbeskrivningen som helhet. (Se NJA 2024 s. 137 p. 28 och 29 samt ”Mordet i hissen” p. 23.)

Om det finns otydligheter och ofullständigheter i åklagarens gärningsbeskrivning har rätten i allmänhet en skyldighet enligt 46 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken att bedriva materiell processledning. När och hur materiell processledning närmare ska utföras i det enskilda fallet är något som i stor utsträckning är överlämnat till rättens bedömning. Allmänt sett gäller att rätten bör vara försiktig vid sin processledning så att dess opartiskhet inte kan sättas i fråga. Det är också vedertaget att processledning till förmån för den tilltalade principiellt sett är avsevärt mindre betänklig än processledning till förmån för åklagaren. (Se NJA 2024 s. 137, ”Stöldförsöket på Bauhaus” p. 13, NJA 2023 s. 869 samt prop. 1986/87:89 s.105 och 109 f.)

Min bedömning

Hovrätten har dömt BPJ som medgärningsman för egenmäktighet med barn som består i att han har varit en av de personer som genomfört bortförandet och avskiljandet av barnen från familjehemmet den 3 mars 2025. Han är också dömd för det uttalade hotet samma datum i samband med bortförandet av barnen. Det handlande han har dömts för överensstämmer med gärningsbeskrivningen i åtalet och det har alltså när det gäller domen mot honom funnits en konkret beskrivning av vad som lagts honom till last. Hovrättens dom innebär att BPJ har dömts efter att han, på sätt som föreskrivs i artikel 6 i Europakonventionen, tillräckligt tydligt har underrättats om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom. Han har erbjudits en tillräcklig möjlighet att förbereda sitt försvar. Något fel vid rättens handläggning har inte förekommit. Hovrättens dom bör därför stå fast mot honom.

När det däremot gäller RS och HS, så saknas en redogörelse i domen för vilka faktiska omständigheter som det främjande som hovrätten har dömt dem för har bestått i. Det som påstås i gärningsbeskrivningen avseende gärningarna den 3 mars 2025 är att de tilltalade tillsammans och i samförstånd har obehörigen skiljt, fört bort och undanhållit de tre jourhemsplacerade barnen från sitt familjehem och därmed från den som vårdat barnen. Enligt uppgift från den åklagare som hanterade målet i hovrätten har hon under huvudförhandlingen varit tydlig i förhållande till motparten och rätten med att det inte har varit möjligt att i gärningsbeskrivningen precisera vem som gjort vad och därmed inte heller att framställa alternativa yrkanden om medhjälp. Åklagaren har framhållit att det varit frågan om en välplanerad gärning som krävt flera inblandade personer. Hon har presenterat bevisning om att de tilltalade befunnit sig i närheten av brottsplatsen vid gärningstidpunkten för avskiljandet samt att de i efterhand pratat om bortförandet i chatkonversationer och sökt betalning av pappan som påståtts vara anstiftare. Enligt uppgift överlämnade åklagaren till hovrätten att avgöra om det som ansågs utrett i målet kunde konstituera ett utvidgat gärningsmannaskap.

När hovrätten har dömt RS och HS som gärningsmän utan att slå fast *vare sig* att de varit en av personerna som genomförde bortförandet *eller* på vilket sätt de

annars har agerat för att skilja, föra bort och undanhålla barnen har hovrätten enligt min uppfattning dömt dem för medverkan till brotten utan att de först tillräckligt tydligt har underrättats om anklagelsen mot dem. Hanteringen i hovrätten utgör enligt min uppfattning ett rättegångsfel som påverkat domens utgång.

Vid denna bedömning finns det synnerliga skäl för prövningstillstånd enligt 54 kap. 10 § första stycket 2 rättegångsbalken såvitt avser domen mot RS och HS medan sådana skäl däremot saknas såvitt avser domen mot BPJ.

Jag noterar även att det inte går att utläsa av tingsrättens och hovrättens domar om domstolarna har prövat gärningspåståendet fullt ut, d.v.s. såvitt avser hela brottstiden den 3 mars 2025 till och med den 17 april 2025. Det går inte att förstå vilka bedömningar som rätten gjort avseende gärningen i tiden efter den 3 mars.

Jag anser inte att det finns någon prejudikatfråga i målet och därmed inte skäl för prövningstillstånd på denna grund såvitt avser någon av de tre tilltalade.

Bevisuppgift och handläggning

I frågan om hovrättens dom bör undanröjas åberopas inte någon bevisning och målet kan avgöras utan förhandling. Om prövningstillstånd meddelas i någon annan fråga ber jag om att ges tillfälle att återkomma med svarsskrivelse i den frågan och med bevisuppgift.

Eva Thunegard

Eva Bloch

Kopia till

Kammaråklagare Sara Norling.

Områdesteamet mot allvarlig brottslighet, ÅO Stockholm (AM-50987-24).

Utvecklingscentrum.